

Zen

TANULMÁNY

Taccsittam jacsittam acsittam
(*A gondolat neve gondolat, mert nemgondolat*)

Buddhát, mint oly sokszor, ezúttal is több száz vándorszerzetes kereste fel, körülállta és várta, hogy a Magasztos megszólaljon. Buddha most hallgatott. Mindössze néhány szál virágot tartott fel, és hangtalanul a zarándokoknak mutatta. Egyetlen embert kivéve senki sem értette. Mahákásjapa volt ez az ember, aki bólintott, és Buddhára mosolygott. A Mester így szólt: a legdrágább szellemet és észet meghaladó kincset adtam át most neked, tiszteletreméltó Mahákásjapa.

Ez volt a híres virágbeszéd. A Mester minden tanítványa közül egyedül Mahákásjapa volt, aki a beszéd értelmét megőrizte. A sok iskola és szekta közül az egyik a csodákat művelte, a másik a ceremóniát, a harmadik mitológiát csinált, a negyedik aszkézist űzött. Mindez *hínajána* volt, ahogy azt a hinduk mondják, a kis út. A *mahájána*, a nagy út, a szútrákban merült el, de a legfelsőbb csúcson állt a virágbeszéd tanítása, a hangtalan tudás.

Bodhidharma, mikor Indiából Kínába ment és Buddha tanítását hirdetni kezdte, ezt a tudást vitte magával. Semmi sem volt alkalmasabb arra, hogy Kína így a lehető legrövidebb idő alatt, minden ellenállás nélkül Buddha útjára lépjen. Bodhidharma számos nagy szútrát fordított le, és a

fordítók nagy nemzedékét nevelte. Buddha minden szavát Kínába vitték, és annyira megőrizték, hogy sok beszéd hindu eredetije elveszett, de a kínai fordítás megmaradt.

Bodhidharma Indiába visszatért, de Kínában a nagy út tanítása elterjedt, pont ez, a *dhjána*. Kínaiul *csan*. Sok száz évig élt kolostorokban, vándor mestereknél, tudós iskolákban, olyan hagyományban, amely e körből minden jelentékeny szót feljegyzett és a tanítványoknak továbbadott. Nem volt csodálatraméltó, hogy a csan koreai közvetítéssel Japánba is átkerült. Ugyanúgy, mint Kínában, itt is a legrövidebb idő alatt, ellenállás nélkül, és éppen Japán legjava a *dhjána* híve lett. Itt nevezték el *zen*nek. Mialatt India nagy része Buddha tanításától ismét megvált, és a Védákhoz visszatért, Japánban a zen a lét minden kis mozzanatát átítatta. Valószínűleg igaza van annak, aki azt mondja, hogy aki a zent nem érti, az nem értheti Japánban sem a költészetet, sem a grafikát, vagy a *no*-játékot, vagy a kolostori életet, vagy a morált, de még a vívást, a birkózást, az öltözködést, a virágkultuszt, a lakásdíszítést, a kertkultúrát és a szakácművészetet sem.

Buddha beszédei minden különösebb filológiai erőszak nélkül három csoportba oszthatók. Az első csoport nyers és vázszerű. Semmi egyéb, mint az alaptétel szűkszavú kifejtése. Többnyire száraz, és felépítése rendkívül ésszerű.

A második csoportban van a *Dígha-nikája* és a

Madzshima-nikája (hosszabb és rövidebb gyűjtemény) legtöbb beszéde. Az előbbieket epigrammatikusak, ezek viszont annál húsosabbak és gazdagabbak. Ezek a szútrák nem takarékoskodnak a képpel, de főként nem a hanggal.

A nyugatiak panaszkodnak, hogy e beszédek fárasztó, végeláthatatlan ismétlései kimerítőek. Húsz-harminc soros részek aránylag rövidebb beszédben is négyszer-öttször szó szerint visszatérnek. Az európainak ez sok. Mondani sem kell, hogy éretlenségből. Az óceán hullámai örökké egyforma zúgással morajlanak és aki egyszer ezt a zenét megértette, hogyan tudja megenni? Buddha beszédeinek monumentális monotóniája, mondják keleten, ilyen óceáni. Az ember közvetlenül tapasztalatot szerezhet arról, ami határtalan. Az egyik zenmestertől azt kérdezték: hol van a megszabaduláshoz vezető út bejárata? A mester azt válaszolta: Hallod a folyó zúgását? Ott van a bejárat.

A beszédek harmadik csoportja a *mahájána szútrák*. Egy részük csak Kínában és Japánban, vagy Tibetben maradt fenn. E mahájána szútrák fejtik ki a dhjánát, elsősorban a *Pradzsnjápáramitá-hridaja-szútra* és a *Vadzsraccsédiká*. Ezek a kiérett, legnehezebben érthető, minden ízükben metafizikai szútrák. A költői ábrázolás módszere itt eszköz, hogy valamely víziót ábrázoljon. Az óceán itt is jelen van, de valami ezen felül. Aki a keleti műveket ismeri, tudja, hogy az igazi keleti műből

mindig a *szamádhi* atmoszférája érezhető. *Szamádhi* mélymeditációt jelent. A meditációnak igen sok foka van, és valamennyi között a legmagasabb a *nirvikalpa-szamádhi*, amelyben minden megkülönböztetés (*avikalpa*: megkülönböztetés) megszűnik és az ember a minden Egy állapotában maradéktalanul elmerül. A *Vadzsraccsédiká* egyike azoknak a szútráknak, ahol az ember ezt a *nirvikalpa-szamádhit* közvetlenül át tudja venni. A készületlen számára azonban e tudás az értelemnek el nem érhető tündöklése. A testi, biológiai, pszichológiai vagy szociális én nyomtalanul elpárolog. Valaki más beszél itt, valaki, aki minden énjével azonos.

Ez itt tényleg a Tathágata.

A *Pradzsnjápáramitá-szútra* tanítása, hogy minden üres. *Szarvam súnjam*. Üresek az alakok és üresek az érzések, üresek a nevek, üresek a megértések, üresek az ismeretek. Nincsen ismeret, sem tudás, sem az ismeret vagy tudás lerombolása, nincsen lehanyatlás, nincsen halál. Ha valaki ezt tudja, minden szenvedése megszűnik, és megszabadul.

A *Pradzsnjápáramitá-szútra* tanítása, hogy minden üres. Mit tanított Buddha? A Védántához képest semmi lényegesen mást. És végső elemzésben teljesen ugyanazt. Az őskori tudásától csak teoretikában különbözik. Ilyen teoretikai eltérés, hogy állást foglal a nem-én (*an-Átman*) mellett. Olyasmi, hogy „én” tulajdonképpen nincs. Üres.

Mindössze viszonylatok eredménye, amely viszonylatokat ha felszámolom, az én (*Átman*) nyomtalanul eltűnik. A viszonylatokat a szomjúság, életéhség, ételsóvárság (*tanha, trisna*) teremti. Ha a szomjúság megszűnik, a viszonylatok felbomlanak, az én nincs többé. Az az alak, az a fizikai test, érző szervezet, aki most itt vagyok, nem egyéb, mint elmúlt életek által felhalmozott tettek összebongozott csomója. Amit ebben az életben élek és tapasztalok, nem is engem ér. Ennek a csomónak fáj, ez örül neki, ez szenved, mert ez az, aki született és meg fog halni. Aki tulajdonképpen nincs. Ez a mérő éhség és szomjúság. De ha az ember az igazságot megismeri, látja, hogy *szarvam súnjam*, minden üres. Üresek a belső dolgok és üresek a külső dolgok, üresek a külső és a belső dolgok. Üres maga az üresség. Van nagy üresség (*mahásúnjata*). Üres a végső igazság, üresek a teremtett dolgok és a nemteremtett dolgok. Van végső üresség. Üres a határtalanság, üres a szétszóródás, üres az első természet, üres az én, üres a megérinthetetlen. Üres a nem-létező, üres a lények belső magva, üres a lények belső magvának nem-létező volta.

A *Pradzsnjápáramitá* az észet meghaladó tudás szútrája. A *Vadzsraccséddika* értelmi fordítása ez: a gyémántnál keményebb –, ami a gyémántot is elvágja. Buddhát Szubhúti meglátogatja, és a *bodhiszattva* ösvényéről kezdenek beszélni. Az alaptétel itt is, mint a *Pradzsnjápáramitá*ban, hogy a dolgok üresek.

„Mit gondolsz Szubhúti, van itt valami, amit Tathágata az észtt meghaladó tudásnak (a legfelsőbb tökéletes tudásnak) nevez?

Szubhúti szólt:

– Egyáltalán nem, Magasztos, nincs, nincs itt semmi, amit Tathágata az észtt meghaladó tudásnak nevez.

A Magasztos szólt:

– Úgy van, Szubhúti, úgy van. Még a legkisebb dolgot sem fogja fel, és nem érti meg senki, azért nevezik ezt az észtt meghaladó tudásnak. Minden egy itt, Szubhúti, a dolgok között nincs különbség, ezért hívják ezt észtt meghaladó tudásnak. Megszabadultam önmagamtól, megszabadultam a létezésről, megszabadultam az élettől, megszabadultam az éntől, ez az észtt meghaladó tudás, mindenkor ugyanaz, s ez az, amit a jó dolog tudásának hívnak. Miért? Mert amit jó dolognak tanítottam, valóban jónak, Szubhúti, azt Tathágata nem-létezőnek tanította, s ezért nevezik jó dolognak...

... Aki a bodhiszattva ösvényére lépett, gondolatát ilyen módon képezze: Minden lényt meg kell szabadítanom a nirvánába, a tökéletességbe, ... s miután a lényeket megszabadítottam, senkit sem szabadítottam meg. Miért? Azért, Szubhúti, mert ha a bodhiszattva azt gondolja, hogy vannak lények, van létezés, van élőlény, van személy, nem nevezhető bodhiszattvának. Ha csak egy ilyen gondolata van is, nem nevezhető

bodhiszattvának. Miért? Azért, Szubhúti, mert nincs senki olyasvalaki, aki a bodhiszattva ösvényére léphetne.”*

Gyémántnál keményebbnek nevezik a szútrát, mert a legkeményebbet, a nem-létezőt is elvágja. Tudjuk, hogy minden üres. A mindenség üresség – *sarvam súnjam*. Ezek szerint csak egyetlen létező lenne, a nem-létező. A *Vadzsraccsédiká* ezt a lehetőséget is elvágja. A nem-létező is üres. *Mahásúnjata* – a nagy üresség, az üresség üressége (*súnjata-súnjata*). A nem-létező nemlétezése. Mindez az elképzelt legelszántabb paradoxonokban, az észt tizenötszörös szalto-mortáléival kiforgatva, nem törődve, hogy a gondolatokon messze túl levő gondolatokat meg tudja e még közelíteni. Aki értelmét a *Vadzsraccsédiká* szavain élesítette, a létezőt éppúgy elvágja, mint a nem-létezőt.

„Ez az öröktől fogva ki nem alvó látás, – írja Böhme – amely az erőket, színeket és erényeket különbségeiben felismeri, de ezek benne súly, cél és mérték nélkül egymástól el nem választva állanak. Minden erő, szín és erény széttársítható külön egység, de egymásoz hangolt teremítő harmóniában, vagy ahogy szívesebben írnám, kimondott szóban áll, hiszen a beszédben minden erő, szín és erény együtt van, és ezek a kimondott hangban öltének alakot, és ebben válnak látható arccá.

* A *Vadzsraccsédiká*ból itt közölt két részlet az első kötetben közreadott szövegtől tartalmilag nem, de szóhasználatában némiképp eltér.

Ez a kezdettelen szeme, az örök örvény, amelyben minden együtt van, ami idő és időtlen, s ennek neve: tanács, erő, csoda és erény, a természetén kívül, a lények kezdetén túl, öntörvényű tevékenység, önmagából keletkezik és önmagával áll szemben és önmagát fogja fel, anélkül, hogy bármi is megérinthetné, vagy befolyásolhatná; sem kezdete, sem vége, megmérhetetlen, távlata és nagysága egyetlen számban sem mondható ki, mert mélyebben van, semhogy a gondolat elérhető, semmitől sincs távol, semmihez sincs közel, mindenben jelen van, és mindenben jelen él, bárhová néz az ember, csak azt látja, ahogyan éppen keletkezőben van, és szüli az időt és az örököt, a kezdetet és a kezdettelent...”

Ez minden metafizika – s éppen ezért minden létprobléma – matematikai kezdete. Ez az Egy. Nem az az egy, amely a számsor első száma, és maga is szám. Hanem az az Egy, amely a számsort ontológiailag megelőzi, amelyben minden szám együtt van, ezért ez az Egy hármasságban nyilatkozik meg, mint Egy, mint Nulla és mint Végtelen. Aszerint, hogy a metafizika ennek a matematikát megelőző ontológiai Egynek melyik alakjából indul ki, nevezi el kezdetét. Ha azt mondja, hogy Egy, akkor a kezdet a személyes Isten. Ha azt mondja, hogy végtelen, akkor a kezdet a Határtalan idő (*Zeruana Akharene*), vagy a Szellem, vagy az Ősanyag, vagy egyéb. Ha azt mondja, hogy a semmi vagy az Üresség, akkor

Súnjata, vagy Dionüsziosz Areopagita megnevezhetetlen istene, vagy *Én-szóf*, vagy *Aditi*. Mindenképpen kezdettelen, vagyis *Ungrund*, más szóval *Apeiron*, *Vu-ki*, ami ugyanazt jelenti. *Vu-ki tai-ki*: a Kezdetlen, az első és a legfelső kezdet. Egy és Nulla és Végtelen együtt. Ebben megegyezik a Kabbala, a tao, Zarathusztra, az Upanisadok, Orpheusz, Hérakleitosz, Plótinosz, Buddha, a szúfi, Eckhart és Böhme.

Ezen a helyen minden félreértés szükségképpen bábeli természetű. Bábel az, amikor a szó kettőtörik, az alak és értelem elválik, de ugyanakkor az alak maszkká, az értelem pedig önkényesen választott egyezményes grammatikai jelentéssé esik vissza. A maszk, bármit kövessen is el, maszk marad, a megértés azonban már nem az értelmén, hanem a grammatikai jelentés fölött való megegyezésen múlik, és – mondjuk – a szavak jelentése többségi kérdés lesz. Ráadásul a nyelvtudomány a szó alakjának és jelentésének elválasztását szentesítette, s így minden szofisztikus önkény részére bázist nyújtott. Az értelem nem maszkkal jelenik meg, hanem arccal, nem ami önkényes, hanem ami róla lefejtethetetlen, mert enélkül nincs.

Feltételezése annak, hogy az Egy más, mint a Végtelen, és ez az ürességtől különbözik, bábeli zavar. A zavarral teljesen még Böhme sem tudott megküzdeni. Nem volt aritmológiai alapja. Akik a személyes Istenből indulnak ki, ezért érzik magukat fenyegetve a Végtelennek akár szellemi,

akár anyagi megfogalmazásától. Aki viszont a végtelenből indul ki, eszeveszetten küzd a személyes Istenbe vetett hit ellen. De mind a kettő egyértelműen küzd az ellen, aki az Ürességből indul ki. Ürességnek nevezik azért, mert ez az, amit nem tudunk nem látni. Másik neve *Pléróma* – teljesség, mint a gnosztikusok mondják.

– Mintha több helyről lehetne kiindulni. Indulás csak az alapállásból lehet, az alapállás pedig minden esetben a hármass (trinitárius) Egység.

Az Egységet csak egyetlenegy módon tudom kimondani. Hallgatással. Nem negatív és kitérő és nem tétovázó, vagyis logosztalan hallgatással, amely megnémul, mert nem tud mit mondani. Régi kínai rajz óriás termetű aggastyánt ábrázol, akinek még a ruharáncai is szenvedélyes feszültség legmagasabb fokát fejezik ki. Olyan ez az ember ráncos homlokával és lobogó szakállával, mint viharos szélben a fekete zivatarfelhő. Címe: a Mennydörgő hallgatás. Ez a kimondás egyetlen lehetősége. A logosz hangtalan explóziója. Mint ahogy a zene el tud hallgatni. Ahogy a tenger vagy az éjszaka és a halál hallgat. Ahogy Buddha a virágot a kezében tartja, a zarándokoknak megmutatja, de mozdulatlanul ül, és egyetlen szót sem szól. *Súnjata*, üresség. Ez a Kezdetlenség. Ez a végtelen. Ez az Egy.

A zen nem vallás. Sem külön üdv-tanítása, sem dogmatikája, sem eszkatológiája nincs, és szent-

könyvre se nagyon hivatkozik. A zen nem filozófiai iskola, mert nem teória, sőt a súly éppen az életrendre esik. A zen nem szekta, vagyis nem leszűkült vallás, mert amit tanít az éppen a minél tágasabb és minél szabadabb.

Úgy látszik, az olyan jelenségekre, mint amilyen az orfikus kör, később a püthagoreusok, a hébereknél az esszénusok, a mohamedán szúfi, Európában néhány középkori úgynevezett eretnekség, vagy – legutóbb – a fehéroroszországi khasszidok, nincsen definíciónk. Azt a ritka esetet, ahol az igazság valahol élő talajra talál, gyökeret ver, és ki tud virágozni, nem tudjuk elnevezni. Az igazság mindig kisebb szociális egységekben képes termőtalajra lelni és kivirágozni. Miért? Mert a bármely valláson belül kiépülő klérus a jelentéktelen számú csoportokat nehezebben lepi el. Ami ezeket a köröket jellemzi, hogy a lehető legkevesebb intézménnyel kijönnek, és intézményeiket nem külső kényszer és nem hatalmi becsvágy ösztönözi, hanem maga az élet rendje. Ezért lehetnek tiszták és igazak. Biztos, hogy a történet örülete azért morzsolta fel őket olyan gyorsan, mert magukat nem biztosítják. Átkozott dilemma, – ahol eddig valaha is vallás intézményessé vált, az igazság elveszett, s ahol az intézmény elmaradt, az igazság nem tudta magát megvédeni.

A szellemi magasrendűségnek ugyanaz a sűrű atmoszférája, amely a történet kivételesen nagy lényét körülveszi annyira, hogy a nagy embert

éppen annak az atmoszférának masszív voltáról ismerjük fel, most nem individuálisan és nem egy ember körül jelentkezik. A csoportot az jellemzi, hogy semmiféle szociológiai kategóriával nem meghatározható. Nem kaszt, nem nemzetiség, nem osztály, nem szekta. Ezek itt egészen egyszerűen igazságra szomjas emberek. Ritka alkalom, hogy egyszerre több ember találkozott, akiknél az igazság a kellemes életnél fontosabb. Amíg valamit egy ember mond, örület, ha már többen mondják, tudás (Novalis). Individuális nagy embert ismerünk, ha nem is sokat. Csoportot igen keveset. Kivételes helyen és időben néhány emberen belül megvalósul valami, amiről tudjuk, hogy fontosabb, mint a kriminalizmusnak az a folyamatossága, amit oly nagy hangon történetnek neveznek. Tekintet nélkül arra, hogy Perzsiában van, és szúfinak hívják, Júdeában, a Holttenger mellett, és nevük esszénus, vagy rongyos lengyel falvakban, és khasszidoknak nevezik őket – az ember úgy érzi, hogy végre hazaérkezett. Ez az otthonosság. Ez a meghittség és bizalmas jóhiszeműség. Ez az egyszerűség, jel és tiltakozás az ellen, ami ezer évek óta a történetben folyik. A romkultúrák közepette valami, ami nem pusztul el. A szertefoszló népekkel szemben valami, ami abszolút pozitívum. Minden propaganda és minden hittérítő háború és minden hivatásszerű klérus nélkül. Az ember tudja: ez az. Ez az. A zenmester szót sem szólna, csak maga elé állítana egy minisztert és egy barátot.

Válassz. Aki választott, az visszavonhatatlanul döntött maga felől. Hihetetlen, a világ fiai milyen ügyefogyottan élnek, és ha élettervük nem sikerül, még meg vannak döbbenve.

Amivel a zenközösség szemben áll, nem a történet, hanem az utópia. Az utópia a rossz lelkiismeret irreális álmodozása, amely abban a hiszemben van, hogy a dolog kizárólag az intézményen múlik. Egész Európában ezt a kérdést csak Rabelais Thelema kolostora oldotta meg. Illik megmondani, hogy miért. Azért, mert az utópia Platóntól Marxig kedélytelen. Rabelais az egyetlen, aki tudja, ha valaki a kedélyt kihagyja, kész a gyűjtőtábor.

Az esszéusok, a püthagoreusok, a khasszidok, a szúfi és a zen olyan közösségekben élnek, amelyek bázisa messze a történet előtti időkből való. A szociális struktúra aranykori, és ez az, amely az emberi szívben a legmélyebb, és amely a történeten túl meg fog valósulni. A történetben az egész emberiségre kiterjedő végleges közösség nem realizálódhat. Először minden negatívumnak le kell lepleződnie. Minden gazságnak meg kell buknia. Ezt a keserves iskolát, úgy látszik, nem tudjuk megtakarítani. Ha az örület magát kifutotta, a történet (Böhme: *historischer Wahn*) véget ér, az erőszak és a hazugság végképp csődbe jutott, kénytelenek leszünk megcsinálni.

Ahhoz képest, hogy a Buddháról szóló irodalom milyen nagy, a számba vehető kommentárok

– különösen az európaiak – jelentősége elég csekély. Európában komolyan a témához egyedül Dahlke szólt, a szubjektív megragadottság szükségképpen egyoldalúságával, de éppen ezért annál hitelesebben. Az ember komolyan csak arról beszélhet, amit saját bőrén tapasztalt.

Dahlke szerint Buddha karakterszava a *szamszkára*. *Begriff*nek fordítja, de a fordítás árnyalatait egész könyvében sem meríti ki teljesen. *Begriff* a *greifen*ből, vagyis fogalom a fogniból, megfogni, megragadni, fogva tartani szavakból ered. *Szam* annyi, mint össze, *kar* annyi, mint tenni. Vagyis összetenni, összefogni, összefűzni, egybekapcsolni, összetartani, bezárva őrizni, torkon ragadni, és el nem eresztetni. A fogalom oly módon fogalom, hogy az ember megfogja, és nem ereszti el, hanem más egyebeket is hozzákapar, és összeköti. A szónak mindenesetre a központ felé irányuló örvénylő sodra van, amely a körülötte levőt magához vonzza és behúzza, és ott fogva tartja. A *szamszkára* ilyen módon *Begriff*, vagyis fogalom.

Ami a fogalomban fog, az a *tanha*, vagy a *trishna*, a *Gier*, vagy a *Durst*, az éhség, a szomjúság, a sóvárság, a kapzsiság. *Tanha dzsanéti purusam* – az embert a szomjúság teremti. Ez az éhség, ami ragad és vonz és magához húz és lenyel. Ez a fogalom az, ami befog –, a kaparó mohóság. Ez az éhség maga az én. Ez a sóvárgás. A szomjúság, amely magához kaparja azokat az először szellemi, aztán pszichológiai, végül testi feltételeket,

amelyeket összefogva felépül a szövevény; ebben életre kelhet, s életre kelve szomjas kapzsiságát folytatja haláláig, a túlvilágon éppen olyan szomjas, ezért ismét megszületik, meghal és újra születik határtalan időkön át.

A *samszkára*, a befogadás középpontja a tudat. A sóvárgás gyűjtőlencséje. A magához-ragadás legfőbb szerve, amely egyszerre és egy időben fogva tartja mindazt, ami felé nyúl, és odaköti magát. A tudat, amely fog, és amely fogás által meg van fogva, és fogalmat nyújt arról, amit befogott. A tudatnak pedig egyetlen előzménye és feltétele van: az alvajárás (*avidjá*). A nem-tudás, az aluszékony-ság, a csökkent éberség, az értelem homálya, a kedély zavara. Ez a kezdetlen álomkór, amely a világ tüneményét, az álmot teremtette és teremti. „Az életnek úgy, ahogy van, semmire nincs szüksége, csak önmaga felől való nem-tudásra.” Elég ahhoz, hogy keletkezzék és fennmaradjon és forogjon, forogjon, egy helyben szüntelenül daráljon, és öröljön kezdetlenül és befejezhetetlenül.

A világ alaptörvényét Buddha sem tudja megváltoztatni. A sóvárgás teremti az embert. A valóság megkerülhetetlen. Egyet tehet, hogy a szomjúság előjelét megváltoztatja. Nem az életre szomjazik, hanem arra, hogy ezt a zavaros álmot eloszlassa. Az örökké körbeforgó tévelygésből (*szamszára*) megszabaduljon. Benne is ugyanazok az erők dolgoznak, mint az egész világon minden-
kiben. De olyan tevékenységbe kezd, amely úgy

vonz, hogy szétszór, és úgy kapzsi, hogy elajándékoz, és úgy kapar, hogy lemond, és úgy fog, hogy elereszt, és úgy ragad torkon, hogy elbocsát. Ez az „egyedülvaló út”. Mindez csak egy esetben lehetséges, ha az alvajárást önmagában meg tudja szüntetni. Ha felébred. Buddha annyit jelen, mint felébredett. Abban a pillanatban, amikor az ember fölött az irányítást az éberség átvette, minden megy tovább, mintha semmi sem történt volna, de fordított eredménnyel. A dolgok nem tömörülnek, hanem elkezdenek lazulni. Az ember nem gyűjt többé. A fogalom csak arra jó, hogy ne fogjon vele más, mint nem-fogást. A szomjúság megmarad, de már nem az életgyönyörökre, hanem a megszabadulásra. Ugyanaz, pontosan ugyanaz a folyamat, amely a világot éhséggel megteremti, megfordul, és a világot felbontja. Az örvény visszafelé forog, és az elemek felbomlanak. Az élet sodra nem a középpont felé vonz, hanem taszít. A tudat, mint az alvajárási eszköze, gépiesen tovább dolgozik, de az éberség fennhatósága alatt erejét veszti. Akinek sikerül az álomkór minden homályát, a szomjúság egészét felszámolni úgy, hogy meglássa, nincs itt semmi, ami valóság lenne, a megszabadulást eléri.

Csak az európai filozófiák bonthatók meg úgy, hogy ha az ember belőlük egy szálat bárhol kihúz, az egész simán felgöngyölhető. Egészen biztosan azért, mert a filozófiák valóságtartalma elég kicsiny. A hagyomány minden egysége, még az

olyan kései is, mint Buddháé, sokkal gazdagabb, semhogy azzal a módszerrel, amellyel még Dahlke is hozzányúlt, akár csak fő vonalaiban megfejthető lenne. Ha pedig itt, most e percben kommentár készül, nem tarthat többre igényt, minthogy ma, a XX. sz. közepén esedékessé vált időben és helyen egyetlen ponton megérintsen.

Az indiai metafizika bázisa Buddha előtt az Átman. Az Átman a szubjektum, amelynek objektív megfelelője nincs. A világ se más, mint az Átman megzavarodásának kivetítése. Az Átman a létező első és utolsó magja és középpontja. Az abszolút pozitívum. A nem született, halhatatlan, öröktől fogva létező. Az egyetlen szubsztancia. Az egyetlen realitás, amelyben az egész világ – s így az élőlény és az istenség is – azonos.

Buddha tanításában a Védánta archaikus metafizikájának ezt a bázisát kísérli meg felbontani. Mondanivalójának lényegét éppen ezért már egészen korán úgy jellemezték, hogy *an-Átman* (nem-Átman). Buddha szerint minden lény és minden létező, az ásványoktól az istenekig viszonylatok ideiglenes halmaza – még akkor is, ha ezeknek a viszonylatoknak élettartama sok millió világév. A viszonylatok végül is felbomlanak. Ha pedig a tényezők között a kapcsolat megszűnik, a halmaz felbomlik, visszatér abba az állapotba (*nirvána*), amely fölötte áll létezőnek és nem-létezőnek, mert üres, de úgy üres, hogy ez az üresség maga is üres (*súnjata-súnjata*).

Az európai fizika ma éppen ott áll, hogy ezt a gondolatot asszimilálja. Azért a fizika, mert e gondolat jelentkezéséhez a feltételek egyedül a fizikában voltak meg. Az anyag stabil fogalma most bomlott fel úgynevezett erővonalakká oly módon, hogy az anyag szubsztanciájának felmorzsolódásáról beszélhetünk, és a szubsztanciát erővonalak sűrűségével kezdik helyettesíteni. Materiális létezés tehát nincs. Ami anyagnak látszik, erőviszonyok tömörsége, még akkor is, ha e tömörség tartalma sok millió év. A tömörség felbontható és az atomkutatás területén ezt a felbontást végre is hajtották. Így lett a szubsztanciális anyagból relációfogalom, viszonylatok ideiglenes halmaza, amely szétszedhető, de amely, ha élettartama esetleg sok millió év is, önmagától szétesik és az erőviszonylatok másképpen csoportosulnak.

Buddha tanítása, hogy az isteneknek, az emberi lényeknek, az állatoknak és az élő létezőnek állandósága nincs. Szellemi és asztrális és ásványi és biológiai és pszichológiai erővonalak (ösztönök, indulatok, szándékok, vágyak, kívánságok) vonzattal telítődnek (*tanha, trisna* – életéhség, kapzsiság, szomjúság, sóvárság) s a vonzat következtében az erők egymással kapcsolatba tömörülnek, megalkotják azt a halmazt, amely a létező feltétele. Az erővonalak egymást áthatják. Ez az *interpenetráció* (egymást közösen áthatás), s ennek következtében úgy tűnik, mintha a lény maga szubsztanciális lenne. Buddha azonban azt mondja,

hogy a viszonylatok kapcsolatait sikerült megbontania. Mit kell tenni? Az életéhséget meg kell szüntetni. A központi vonzatot ki kell kapcsolni. A viszonylatok meglazítását ezzel megindította, az erővonalakat legalábbis meglazította és a tömörülés helyett a szétszóródás folyamatát kezdeményezte, aminek következménye, hogy a szubjektum önmagát felszámolja.

Van valami, amit Buddha *bhúttakot*nak, valóság-határnak nevez. Ez a valóság-határ, mondjuk, az erővonalaknak az az állapota, amikor a vonzat (életéhség) éppen megszűnik, és a létezés alkotó tényezők egymást átható tevékenysége a nulla pontot eléri. Az erők nem vonzzák egymást többé. Modern analógiával, az erőket egyfajta neutron-állapot hatja át. Egymással szemben semlegesek maradnak. Az *interpenetráció* leáll. Ezt a pontot hívják valóság-határnak. A modern fizikában ez az a határ, amelyen innen valami még szubsztanciális anyagnak látszik, amelyen túl pedig erővonalaknak, s a fizikai jelenségek e határ körül fluktuálnak, hol anyagi, hol energiaalakban jelentkeznek. Ha valaki ezt a pontot önmagában eléri, maga sajátmagán kénytelen a valóság felbonthatóságát tapasztalni, és semmi kétsége sem marad afelől, hogy amit valóságnak nevezünk, az csupán a viszonylatok szövevénye, amely mögött nincs más, mint az életéhség, s ha ezt az életéhséget legyőzöm, a szövevény felbomlik.

Az igazság megvan. Tennivalónk, hogy alkalmazzuk. Nem könnyű. Az embert nem ereszti az

a bizonyos sötétség, mert az életnek semmire sincs szüksége, csak önmaga felől való sötétségre. Az élet egyetlen feltétele. A dolgot valamiképpen úgy kell megoldani, hogy az élet ellen kellene élni. Nem önmegtagadásban. Buddha a gyönyörhajsztát elvetette, de az aszkézist is elvetette. Az egyetlen út a kettő között vezet. Benne, de fölötte. Úgy, hogy az ember itt marad és távozását se nem késlelteti se nem sűrgeti. Itt marad és tudja, hogy az időben itt van az időtlen. (Böhme: *Zeit in Ewigkeit*. Blake: *eternity in an hour*.) A pillanatban az örök. A földön a transzcendens. Az észben az észet meghaladó tudás. A tudás az élet minden mozzanatában, mint abszolút konkrétum van jelen, anélkül, hogy eredetét és gyökerét az észet meghaladó atmoszférájában elhagyná, s anélkül, hogy az élet adottságait megtagadná. Megkettőzött folyamatosság, egyszerre fent és lent. „Magam fölött tökéletes világosság (*bodhi*), alattam a lények, akiket meg kell szabadítanom (*szarvaszattva*).” Itt kell állnom, ahogy meg van írva, de „ha felmegyek az égbe, az egész világegyetemet magammal húzom.”

Aki egzisztenciáját az örök idő egységében meg tudja alapozni, s így önmagában az értelem és a kedély egységét realizálta, tudja, mi a gyémántnál keményebb. A leheletnél lágyabb. A mahájána ezt a tudást azzal a szóval fejezi ki, hogy *Ganda-Vjúha*. Szabad, értelmi fordítása: világrend. Ugyanaz a rend, amit Orpheusz és Püthagorasz

tanított, amit Ehnaton fáraó valósított meg, a múzsák rendje, a tolték hagyomány és a kínai Ji-king rendje, a színtelenül ragyogó értelemben olvadt színektől káprázó kedély. Rend és virág. A *Ganda-Vjúha* szavaival: játék, csodák, erő, tudás, derű, béke, szépség, arány, üdv. Szüntelen változás az állandóságban, és megmozdíthatatlan állandóság a változásban.

Ha pedig az igazságot nem kell többé keresni, csak megvalósítani, akkor az ember tudja, hogy nincs tudás megvalósítás, és megvalósítás tudás nélkül. „Az önuralomban tisztul a tudás, és a tudásban tisztul az önuralom. Amennyi önuralom, annyi tudás, és amennyi tudás, annyi önuralom. Aki önuralmat gyakorol, az növeli tudását, és aki tudást gyakorol, növeli önuralmát. Önuralom és tudás pedig égen-földön a legjobb.”

Körülbelül kétszáz évre volt szükség, amíg a Bodhidharma által tanított *dhjána* azt az alakot öltötte, amit később *csannak*, vagyis *zennek* neveztek el. A végleges megfogalmazás Lin-csi nevéhez fűződik. Lin-csi (japán nevén: Rindzai) először alkalmazta azt a felriasztást, ami később aztán a zen bázisa lett. Nem várta meg, amíg valaki a *dhjánában* (a meditációban) az alvajárást lassan eloszlatja, hanem beleavatkozott. Kívülről? Vagyis belülről. Más szóval úgy belülről, hogy kívülről, és úgy kívülről, hogy belülről. Buddha tanítása szerint senki se csinálhat senki helyett semmit.

Végül is csak egy beavatkozás lehetséges, ha valaki önmaga avatkozik bele önmagába. Az időtlenből az időbe. A túlnanból abba, ami itt van. Onnan, ahol idő és időtlen, a túlnan és az „itt van” egy. Az éber valóságból az álmos káprázatba. Tudja azt, hogy nincs én, és nincs te, és ami az enyém, az a tiéd, és ami a tiéd, az az enyém. Az akarat az értelemben és az értelem az akaratban, mert az értelem minden mozzanata akaratmozzanat. Torkon kell ragadni, hogy érintetlen maradjon. A felriasztás módszerét először tudatosan Lin-csi alkalmazta, amikor, ha fontoskodó kérdést intéztek hozzá, következetesen így válaszolt: *kvac!* Magyarul: Hé! A szót a vámhivatal alkalmazta, mikor valaki csomagjával a határon ki, vagy belépett. Vámvizsgálat! Ki mit csempész? Tessék színt vallani. Motozás. Komédia nincs. Mindenki le van leplezve. Szónoki és érzelgős szólamok érvénytelenek. Ez most a realitás határa. Ezt jelenti a szó: *kvac!*

A másik mester felriasztó módszere, hogy botját a levegőbe emeli. Figyelem, a karmester a zenemű indulását jelzi. – A harmadik egyetlen ujját felemelte, hangtalanul, mint Buddha a virágot. A negyedik a dobba vágott. Bumm. A tanítvány meghökkent. Ahhoz, hogy valaki felébredjen, néha egyetlen pillanat elég. A szociális hétköznapi elszenderült tudat folyamatosságát meg kell szakítani, hogy a résen az ész meggaladó tudás betörhessen. Ezt a betörést és a betörést kísérő

villámszerű fényt hívja a zen szatorinak. Az ember a megrendülés következtében a bornírt konvencióból fejjel kibukfencezik. Fejjel fölfelé. Egy pillanat századrésze a hályogon valami átvillan. Az ember a szatoriban „az alvajárás gödré”-ből egy szemvillanásra kilát. Hová? Oda, ahol kitűnik, hogy ez az egész itt érvénytelen. Jelentését akkor kezdi elnyerni, ha már semmit sem jelent. Ha valaki lemondott róla, és átlátott rajta, és megérti, hogy ez itt az, amiről nem lehet lemondani, és ez az átláthatatlan, és az érthetetlen.

Az élet teljes értelmét a valósághatáron nyeri el. A valósághatár azonban nem kívül van, hanem belül, vagyis közvetlenül a középpont mellett, amely belül is van, kívül is van, és nincsen sem, belül sem kívül. Aki szatorit nem élt át, értelmetlenül tévelyeg, itt van, anélkül, hogy itt lenne. Csak ha valaki a valósághatárt egyetlenegyszer átlépte, és járt „külföldön”, élhet teljes értékű életet. Itt van, anélkül, hogy itt lenne. Benne és fölötte. Szilárdan egy helyen és megmozdíthatatlanul úgy, hogy egymást követő két pillanatban soha sincs ugyanott. A nehézség ebben az, hogy csak az érettek számára fogható fel. Kik azok az érettek? Buddha azt mondta: vannak kevésbé koszosak, akik, ha a tanítást nem hallanák, elvesznének. A többi egyetlen szót sem ért. Az érettség pedig azon a ponton derül ki, hogy érte nyúl, vagy sem. „Nem beszélek rá senkit, és nem beszélek le senkit, csak megmutatom, hogy mit kell tenni.”

Szabhadanam dhammadanam dzsanati – a lét minden java közül a legfőbb a tanítás java.

Az európai gondolkozás nagy formája az epigramma, még akkor is, ha szofisztikusan feloldva esetleg vastag könyvekben jelenik meg. Néhány szókratészi párbeszéd után Platón műfaja is ez lett, pszeudo-dialógus. Epigramma. Marcus Aurelius, Montaigne, Pascal, Nietzsche. A monológikus ember legelőkelőbb műformája, néhány mondat, esetleg csak egy –, és akkor sikerült, ha kőbevéshetően rövid, és merőleges, mint az oszlop.

A zen hagyománya *mondok*ban maradt fenn. *Mondo* annyit jelent, mint kérdés és felelet, de minden magyarázó első dolga, hogy kifejtse: ezúttal egyáltalán nem ismeretközlésről van szó, és sem a kérdésnek sem a feleletnek úgynevezett tárgyi tartalma nincs. Az európai monológikus ember epigrammája a visszhangtalan és kapcsolattalan, magányos, objektív tudás tartalmi közlése. A platóni áldialógusok is ilyenek, s éppen ezért bizonyítási eljárás álformái. A *mondo* olyan logosz, amely élőlények együttélésének jele. Suzuki azt állítja, hogy a *mondoból* a noétikus mozzanat hiányzik, és ismeretet egyáltalán nem közöl. Ilyesmi persze nincs. A *mondo* formája a tárgyi ismeretközlés tudatos megkerülése úgy, hogy a dialogikus alapállás szembetűnjék. Azzal pedig, hogy a tárgyi ismeretközlést megkerüli, negatív módon felhív: szemedet zárd be (nyisd ki) és nézz az objektumtalanba. *Kvac!* Emeld fel a botot, vagy

az ujjadat. Lépj át az észet meghaladó tudásba. Az észet meghaladó tudás kategóriája nem irracionális és nem logikátlan, mint azt hinni lehetne, és amint azt sokan magyarázzák. Az észet meghaladó tudás azonban csak az univerzálisan megalapozott logika szerint érthető. Mert az értelmén kívül nincs semmi. Lin-csi a *mondo* műfaját úgy teremtette meg, hogy a kérdésben és feleletben a tárgyi tudástartalom közlése helyett a közvetlen dialogikus megértésre nyújt alkalmat. Ezt pedig eléri azzal, hogy a maga alapállását felfedi: fölöttem az észet meghaladó tudás, alattam vagy te, akit most ide szemvillanásra felrántok.

A *mondo* műfaj rokon a khasszid és a szúfi dialógusokkal, de természetesen megtartja a kínai hagyományt, Kung-ce, de főként Csuang-ce formáját.

A *mondo* titka a *szatori*, vagyis a világosság átvitelének művelete. Aki ebben a földi életben mindig csak kifelé fordul, a világbámulásba és a szocialitásba szétszóródik, de soha maga felé nem néz, és számára szubjektumának világa ismeretlen marad, az végeredményben a felületen lebeg, és a túlvilágra kerülve ismét csak a felületen fog maradni, de fordítva, ott nem a dolgok szétszórtságában él, mint itt, hanem olyan magányosságban, amelyben még azt sem tudja megállapítani, hogy van-e egyáltalán rajta kívül valaki a gödörben (mint a héber hagyomány mondja), a segítségtelen és szóttalan egyedülletben, minden tárgyi

és személyes kapcsolat lehetőségén kívül, némán és bezárva. Itt persze ismételni kell: a dolgot csak a kevésbé koszosak értik, akik, ha a tanítást nem hallanák, elvesznének. A többiek számára ez az értelem hozzáférhetetlen. Minden lépés előfeltétele az érettség. Shakespeare szavaival: „*Ripeness is all*” – az érettség minden.

A *mondo* tulajdonképpen rejtvény. A zen úgy mondja: *koan*. A zenmester a belépő tanítványnak ilyen koant ad fel, és csak akkor nyilvánítja érettnek, ha azt megfejti. A zen nem előzékeny, sőt mindent megtesz, hogy az ember számára a dolgot megnehezítse. Ha az ész megghaladó tudást végre megéri, a mester rárivall, hogy a legfontosabb teát inni és rizst enni. Az ember nem lehet elég triviális. És elég metafizikai. Azt mondja a zen: a virágot, amit Buddha felmutatott, nem fogja sem a mohóság tüze, sem a harag mérgese, sem az éhség kardja, sem a létóceán vize, sem a filozófiák fojtó füstje. Az ember nem ágyazhatja bele magát elég mélyen a legegyszerűbb élettevékenység szövetébe. A *mondo* kérdése nem informatív, és a válasz egyáltalán nem is válasz. A *mondo* dialógusa az embernek másik emberrel való eredeti viszonyát helyreállítja (mint a khasszidok és a szúfi), és pedig nem a tárgyi ismeret, hanem a lények között lévő primordiális logosz-interferencia bázisán. A *mondo* logoszanak erejével az élő szubjektumon kívül minden egyebet felperzsel.

A zen egyik alapja a *pi-kuan*, az úgynevezett

fal-meditáció. A tanítvány a csupasz fal elé ül, és elmélyed. Az első fokozat, amit elér, a mentális pacifikáció. Ha a tudat megnyugvását realizálta, eléri, hogy gondolatait a fallal eltakarja. Mozdulatlanul a világ bármely pontjára elmehetne, és mindent megismerhetne. Beléphetne az istenek közé, elmehetne a túlvilágra. De nem áll meg sehol. Mikor ezeket a lehetőségeket kimerítette, a valósághatárt eléri. Most szemben áll az ürességgel. Meg kell tudnia, hogy az üresség is üres. A nem-létező is üres. De ha itt megállna, elveszett. Még tovább kell menni. Egészen addig, amíg eljut a városba és a piacra és a családba és a hétköznapi életbe, és teát kell innia, és rizst kell ennie. Csak most éri el azt, hogy az ég tetejétől a föld és a túlvilág mélyéig nincsen semmi, amit a fal előle eltakarhatna. *Évam dzsánato Évam passzato* – íme, ez az, amit tudok, és ez az, amit látok.*

*A zentanulmány alapja: Daisetz Teitaro Suzuki: *Essays in Zen-Buddhism I-III*.

ZEN-SZÖVEGEK

Vu herceg azt kérdezte Bodhidharmától:

– Uralkodásom kezdete óta sok templomot építtettem, sok szent könyvet másoltattam le, és sok barátot segítettem. Mit gondolsz, mennyi érdemet gyűjtöttem?

– Nem érdem, felség – válaszolt Bodhidharma.

– Hogyan? – kérdezte Vu.

– Alacsonyrendű tettek. Eredményük legfeljebb, hogy aki azokat tette, a mennyben fog újjászületni. Mindegyik magán viseli földi természetét és az elkövetkező tettek előzményeit. Ma úgy látszik, hogy léteznek, de tulajdonképpen természetük szerint üresek. A valóban érdemes tett tudásból fakad, és túl van az emberi észen.

Vu ismét azt kérdezte:

– Mi a szent tanítás legfőbb tétele?

– Minden üres – válaszolta Bodhidharma –, és nincs itt semmi, ami szentnek lenne hívható.

– Ki az, aki velem szemben áll?

– Nem tudom, felség.

*

Huj-neng azt mondta:

– Szellemedben van valaki, aki lát, és ez az, aki lényedet valóságossá teszi. Ha benned zavar uralkodik, és tévesen látsz, a tudások hegye sem segít, egyetlen bölcs barát sem, és nem fogsz tudni megszabadulni. De ha veled született észzt meghaladó

tudásod megnyílik, szempillantás alatt minden tévedésed eloszlik.

*

Csi-san így szólt:

– Ha a viszonylatok feloldódnak, minden megszűnik, tárgy, dolog, én, és az eredeti üresség helyreáll.

Most barát lép elő, és azt kérdezi:

– Mi történik akkor, ha az üresség is feloldódik?

Csi-san a barátot nevéen szólítja.

– Igen – felel a barát –, és odalép.

– Kérlek mondd meg, hogy az üresség hova tűnik?

– Megmondtad – szólt a Mester.

*

A zenfestőnél szebben bambuszt senki sem festett. Megkérték, hogy olyan képet fessen, amely egy egész bambuszerdőt ábrázol. A festő a művét elkészítette, de az egész képet vörös színűre festette. A patrónus a képet megnézte, és így szólt:

– Mester, eljöttem, hogy a képet megköszönjem, de bocsáss meg, a bambuszt vörösre festetted.

– Helyes – mondta a festő –, milyen színben kívánod tehát?

– Természetesen feketében.

A Mester csodálkozva azt kérdezte:

– Hol láttál valaha fekete bambuszt?

*

Írok, és mégsem írtam egyetlen szót sem. Te talán olvasod, s nincsen a világon senki, aki olvas. Vak és süket vagyok, és meglátok minden színt, és meghallok minden neszt.

(Pa-csiao)

*

A Mester magyaráz:

– A zenben tökéletes szabadság van. Néha igent mond, néha tagad, aszerint, ahogy kedve telik benne.

A barát azt kérdezi:

– Hogyan tagad?

– A következőképpen. Ha a tél elmúlik, jön a tavasz.

– És mi történik, ha a tavasz érkezett?

– A válladra botot veszel, batyut kötsz rá, és a földeken vándorolsz északnak, vagy délnek, keletnek vagy nyugatnak, és ócska értelmed maradványain rágicsálsz.

*

Pej-hsziu államminiszter a zen híve volt. Egyszer a Mesterhez ment, és a zenről írt kéziratát nyújtotta át. A Mester átvette, félretette, és semmi hajlandóságot sem mutatott, hogy a dolog érdekli.

Kis szünet után azt kérdezte a minisztertől:

– Érted?

– Nem egészen – volt a válasz.

– Ha ez a megértés jele, akkor ez a zen, és

tudjuk. De ha papíron van, hová lett az, amin a zen nyugszik?

*

A Mester a botját feltartotta, és így szólt:

– Mi ez? Ha azt mondjátok, hogy bot, nyilván egyenesen a pokolba kerültök. De ha nem bot, akkor micsoda?

*

– Ki értette meg Huang-mei titkát?

A pátriárka azt válaszolta:

– Aki Buddhát elérte, az Huang-mei titkát megértette.

– Te elérted? – kérdezte a barát.

– Nem értem el.

– Hogyan van az, hogy nem érted el?

– Nem értettem meg Buddhát.

*

Hsziang-jen azt mondta:

– Valaki ezer láb mély szakadék fölött kinyúló faágra kötelet köt, és fogával ráakasztkodva lóg. Most valaki arra jön, és azt kérdezi: „Mi volt az értelme annak, hogy Bodhidharma Indiából Kínába jött?”

– Ha az ember válaszol, száját ki kell nyitnia, a kötelet elereszti, és a mélységbe zuhan. Ha nem válaszol, a legfontosabb kérdéssel szemben közömbös. Mit tennél a helyében?

*

Kaj szakács volt Tou-ce kolostorában.

Tou-ce herceg azt mondta:

– Szakácsnak lenni igazán nem nehéz.

– Úgy van, fenség – felelt a szakács.

– Te főzöd a húst, és párolod a rizst?

– Az egyik kukta tisztítja a rizst, a másik tüzet rak, a harmadik a húst süti, a negyedik a rizst párolja.

– És mi a te dolgod?

– Szolgálatodra, semmi más, mint időmet dologtalan sétálgatással tölteni.

*

Jang-san tükröt kapott Vej-santól. A tükröt a barátok gyülekezete elé tartotta, és így szólt:

– Barátok, Vej-san tükröt küldött. Vej-san tükre ez, vagy az enyém? Ha azt mondjátok, hogy az övé, hogyan lehet az én kezemben? Ha azt mondjátok, az enyém, hogyan küldhette Vej-san?

*

A Mester körülnézett, és azt kérdezte:

– Van itt közöttünk pátriárka?

És rögtön válaszolt:

– Igen van. De ha így van, kérem, jöjjön ide, szeretném megmosni neki a *lábamat*.

*

Egy barát Lin-csitől azt kérdezte:

– Ajánlatos a szútrákat olvasni vagy sem?

A Mester szólt:

– Itt nincsenek se mellék-, se keresztutak. A hegyek egész évben frissek és zöldek, és sétálhatsz, amerre akarsz, keletnek, vagy nyugatnak.

– Szeretnék tőled valami határozottat tanulni!

– Nem a nap hibája, ha a vak az utat nem látja.

*

A Mester ruháját mosta, mikor Tan-jüan éppen arra jött, és azt kérdezte:

– E pillanatban mire gondolsz?

A Mester rögtön válaszolt:

– Mit akarsz, mire gondoljak e pillanatban?

*

Három barát együtt vándorolt, és a hegyek között eltévedt. Sötétedni kezdett, a közelben azonban nem volt kolostor, ahol szállást kaphattak volna. Ebben a percben észrevették, hogy a folyón zöld káposztalevél úszik lefelé. Most már legalább tudták, hogy a közelben élőlény is lakik.

Az egyik barát azonban így szólt:

– A dolog nem tetszik nekem. Az olyan ember, aki az ilyen szép káposztalevelet veszni hagyja, a mi szempontunkból számításba se jöhet.

Ugyanakkor látták, hogy a folyóparton egy ember kezében hosszúnyelű kampóval fut lefelé a káposztalevél után.

*

Vang, a hercegség kormányzója Lin-csi kolostorát meglátogatta. Mikor belépett, azt kérdezte:

– Olvassák a barátok a szútrákat?

– Nem olvassák – felelte Lin-csi.

– Tanulmányozzák a zent?

– Nem tanulmányozzák.

– Ha nem olvasnak és nem tanulnak, akkor mit csinálnak?

– Mindnyájan útban vannak Buddha és a Nagy Ősök felé.

A tiszt bólintott, és azt mondta:

– Az arany legdrágább pora is gyulladást okoz, ha az ember szemébe hull. Egyetértesz?

– És én még azt hittem – szolt Lin-csi –, hogy te ehhez semmit sem értesz.

*

Mu-csou azt kérdezte:

– Minden nap fel kell öltöznünk, és ennünk kell. Hogyan szabadulhatnánk meg mindettől?

A Mester azt mondta:

– Öltözünk és eszünk.

– Nem értem – válaszolta Mu-csou.

– Ha nem érted, öltözz fel, és egyél.

*

Lin-csi beszédet tartott, és azt mondta:

– A piros hús tömege fölött ül az igazi ember, akinek nincs rangja és címe. Érzékszerveiteken át

szüntelenül ki- és bejárákál. Ha eddig még nem vettetek tudomást róla, most! Oda nézzetek!

Egy barát előlépett, és azt kérdezte:

– Hol van az az igaz ember, akinek nincs rangja és címe?

Lin-csi felállt, a barátot megragadta és rászólt:

– Beszélj!

A barát a dolgot nem tudta mire vélni, mire a Mester eleresztette, és megjegyezte:

– Micsoda tuskó ez a rang és cím nélküli igaz ember!

*

Ven a baráttól azt kérdezte:

– Honnan jöttél?

– Ta-jangból.

– Legutóbbi nyaradat hol töltötted?

– Ta-kuajban.

– Hol születted?

– Hszing-jüan Fuban.

Ven most a kezét kinyújtotta, és azt kérdezte:

– Hogyan van, hogy kezem Buddha kezéhez annyira hasonlít?

A barát nem tudott válaszolni.

A Mester szólt:

– Válaszaid eddig könnyűek és természetesek voltak. Miért van most gátlásod, amikor azt kérdezem, kezem Buddhához nagyon hasonlít?

A barát végképp megakadt.

Ven erre azt mondta:

– Előtted minden tökéletesen nyitva áll. Semmi sincs, ami kizárólag számomra lenne érthető.

*

Hang-csou a baráttól azt kérdezte:

– Vang, Huang, Li, Csao nem igazi családi nevek. Mi az eredeti neved?

A barát válaszolt:

– Ugyanaz, ami a tiéd.

– Hagyd el. Eredeti családnevedet szeretném tudni.

– Amint a Han folyó megfordul, megmondom.

– Miért nem most?

– Megfordult a folyó?

Hang-csou meg volt elégedve.

*

A Mester a baráttól azt kérdezte:

– Mi a neved?

– Nevem Rejtélyes Rokka.

– Mennyi szövetet szősz vele naponként?

– Hüvelyknyi szövet sincs rajtam.

– Eredj vissza a kolostorba.

Mikor a barát megfordult, a Mester rászólt:

– Vigyázz, a talárod a porba ér!

A barát a földre nézett.

A Mester azt mondta:

– Tehát nincs rajtad semmi szövet.

*

Tan-jüan, a nagy Mester, Csuo emlékére áldozatot mutatott be, halála évfordulóján.

A barát azt kérdezte:

– Eljön a Mester érte, vagy nem jön el?

Jüan azt válaszolta:

– Nem vagyok gondolatolvasó.

– Mi az értelme az ilyen szertartásoknak?

– A világ hagyományának folytonosságát nem akarom megszakítani.

*

Tan-hszia egy rendkívüli hideg télen a kolostor templomának fa Buddha-szobrát tűzre dobta, és így melegedett. A templomszolga azt kérdezte:

– Hogy merted a Buddhámat elégetni?

Tan-hszia erre pálcájával a hamuban keresgél-
ni kezdett.

– A halhatatlan részeket keresem itt, az üszök-
ben.

– Hogyan éghettek volna el a szobor halhatat-
lan részei?

– Ha nincsenek, akkor tűzre tehetem a többi fa-
Buddhát is?

Később egy barát a szobor elégetésének körülményei felől kérdezősködött.

A Mester szolt:

– Ha hideg van, a tűzhely köré ülünk, és a fa
lángol. Bűn ez, vagy sem? Ha pedig meleg van, a
folyópartra megyünk, a bambusznádasba.

*

– A születés és a halál fontos dolgok, és az idő nem vár senkire – szólt a tanítvány.

A Mester azt kérdezte:

– Miért nem ragadod meg azt, ami nem született, és miért nem nézel abba, ami időtlen?

– Mert az, ami nem született, ragad meg, és az időtlen az, ami néz.

A Mester bólintott.

– Úgy van.

*

Szeng-c'an leprában szenvedett. Elment Hui-k'óhoz, és azt mondta:

– Leprában szenvedek. Kérlek tisztíts meg bűneimtől.

– Hozd ide bűneidet, és meg foglak tisztítani.

– Ha bűneimet keresem, elérhetetlennek látom azokat.

– Akkor megtisztításodat már be is fejeztem. Ettől a perctől kezdve helyezd magad Buddha, a Dharma és a Szangha [a közösség] védelme alá, és lakj benne.

– Amikor hozzád jöttem, tudtam, hogy a közösséghez tartozom, de kérlek, mondd meg, ki az a Buddha és a Dharma?

– A szellem Buddha, és a szellem a Dharma. De Buddha és a Dharma nem kettő. És a kettő ugyanaz, ami a Szangha.

Szeng-c'an bólintott.

– Életemben most először tudom, hogy a bűn

nincsen se kint, se bent, se középen. Ahogy a Buddha, a Dharma és a Szangha szelleme sem.

*

A Mestert megkérdezték, mi a zen?

– Ez az – válaszolta.

Más alkalommal pedig:

– Aminek nincs állítmánya.

*

A Mester szólt:

– Ha már Buddha nevét hallom, tiltakozom.

*

Öregasszony a Mestert megkérdezte:

– Asszony vagyok, és ez megakadályoz abban, hogy Buddha útjára léphessek. Hogyan tudok így megszabadulni?

A Mester válasza:

– Hagyd, hogy mindenki a mennyben szülessen meg, és hagyj engem, szegény lelket itt, hogy a szenvedésnek ezt az óceánját egyedül magamra vegyem.

*

Lung-tan:

– Ha látni akarsz, nézz bele. Ha gondolkozni kívánsz felőle, tévedni fogsz.

*

Fa-jen tanítványától azt kérdezi:

– Hogyan érted ezt: Ha egyetlen hüvelyknyi rést engedsz, olyanná nő, hogy ég és föld szétesik?

A tanítvány válaszol:

– Ha egyetlen hüvelyknyi rést engedsz, olyanra nő, hogy ég és föld szétesik.

– Kérlek – szólt Fa-jen –, ilyen válaszokat ne adj.

A tanítvány most azt felelte:

– Nem tudom másképpen mondani. Te hogyan érted?

– Ha egyetlen hüvelyknyi rést engedsz – szólt Fa-jen –, olyanná nő, hogy ég és föld szétesik.

*

– Én, Vo-luan ismerem a szót, amely tudatom minden rezgését kioltja. A tárgyi világ a szellemet nem zavarja többé, világosságom napról napra nő.

– Én, Huj-neng nem ismerem a szót, és tudatom nem ismer gátlást. A tárgyi világ a szellemet szüntelenül ösztökéli, s ez az, amely a világosságot érleli.

*

Csient megkérdezték, vajon van-e különbség a zen és a szútrák között?

A Mester így válaszolt:

– Ha a hűvösebb idő közeledik, a madarak a fákra repülnek, és a vadlúd a vízre száll.

Fa-jen ezt a mondást így magyarázta:

– A nagy Mester az igazságnak csak a felét mondta ki. Az én véleményem szerint, ha a vizet kézzel merítik, a holdfény csillog rajta, ha a virágokat ápolják, illatuk a ruhába szívódik.

*

Bodhidharmát egy napon Sen-kuang fölkereste, és megkérte, hogy a zen titkaiba avassa be. Bodhidharma közömbös maradt, és egy szót se szólt. Sen-kuang kedvét nem vesztette el, mert tudta, hogy a tanítványoknak kemény megpróbáltatásokon kell átesniük, amíg céljukat elérik.

Egy téli estén, térdig hóban megállt a Mester háza előtt, és várta, hogy Bodhidharma a figyelmét feléje fordítsa. A Mester megérkezett, és azt kérdezte:

– Mit tehetek érdekedben?

– Utasításaidat kérni jöttem. Kérlek, nyisd meg számomra részvéted kapuját, és nyújtsd felém, szegény szenvedő halandó felé, mentő kezedet.

– Buddha tanítása – felelt Bodhidharma – csak hosszú, kemény önfegyelem után fogható fel, csak ha elviseled azt, amit a legnehezebb elviselni, és megvalósítod azt, amit a legnehezebb megvalósítani. Alacsony erkölcsű és értelmű embereknek ebből a tudásból tilos bármit is megérteni. Az ilyen ember minden erőfeszítése a semmibe szóródik.

Sen-kuang elment, és bal karját levágta. A Mesternek a levágott kart elvitte, hogy Buddha tanítása iránt való hűségét és alázatát igazolja.

Bodhidharma válasza ez volt:

– Ezzel nem tud fuvolázni senki.

– Lelkem nyugtalan – válaszolta Kuang –, kérek, nyugtass meg.

– Hozd ide lelkedet, és meg fogom nyugtatni.

Sen-kuang egy pillanatig habozott, majd azt mondta:

– Sok évig kerestem, de nem tudtam megfogni.

– Úgy. Akkor a nyugalmat egyszer s mindenkorra elérted.

Sen-kuang maga is mester lett, és a zen története Hui-k'o néven tiszteli.

*

Kilenc év múlt el. Bodhidharma készült szülőházába visszatérni, tanítványait magához hívatta, és így szólt:

– Távozásom ideje érkezett, s látni kívánom, hogy ki mit ért el.

– Nézetem szerint – szólt Tao-fu – az igazság az állítás és a tagadás fölött áll, és ebben a körben mozog.

– Te öröklöd bőrömet – szólt Bodhidharma.

A következő Cung-cs'ih volt, aki így szólt:

– Úgy vagyok, mint amikor Ánanda Buddha földjét meglátta: egyszer, soha többé.

– Te öröklöd izmaimat – szólt Bodhidharma.

Tao-jü így szólt:

– A négy elem üres, az öt fogalom nem létező.

Nézetem szerint nincs dolog, amit valóságosnak lehet mondani.

– Te öröklöd csontjaimat – szólt Bodhidharma.

Végül Huj-k'o tisztelettel maghajolt, székéről felállt, és egy szót sem szólt.

Dharma azt mondta:

– Te öröklöd az agyvelőmet.

*

Üres kézzel vándorolok, s kezemben bot van,
Gyalog ballagok, s ökör hátán megyek,
Amikor a hídon áthaladok,
Íme, nem a víz folyik, hanem a híd repül.

(Fu ta-si)

*

Csao-csout megkérdezték, mi a végső igazság.

– Igen – felelte.

A barát a válasznak ezt a nemét nem értette, újra kérdezett. Mire a Mester ráfordult:

– Nem vagyok süket.

*

– Megtaláltad önmagad. De a kezdetek kezdetétől fogva semmi sem távozott el tőled. Te voltál az, aki a valóság előtt a szemedet lehunyta. A zenben semmi sem szorul magyarázatra. A zent nem lehet tanítani. A zen által ismereteid sem gyarapodnak. Csak túlnősz önmagadon.

(Hsziang-jen)

*

A Mestert megkérdezték:

– Minden dolog az Egyhez visszatér. De hová tér vissza az Egy?

A Mester válaszolt:

– Mikor Cing tartományban voltam, barát ruhát viseltem, és az hét fontot nyomott.

*

Ho-sant megkérdezték, ki volt Buddha?

– Tudok dobolni – válaszolta –, bumm-taram bumm-taram!

*

Hszüan-sa mesterhez barát jött, és azt mondta:

– Hallottam, amikor azt mondtad, az egész világ olyan, mint az átlátszó kristály. Hogyan értem meg ennek a lényegét?

A Mester válaszolt:

– Az egész világ olyan, mint az átlátszó kristály. Hogyan kell ezt felhasználni?

Másnap a Mester a barátot szólította, és azt kérdezte:

– Az egész világ olyan, mint az átlátszó kristály. Hogyan értetted?

– Az egész világ olyan – válaszolt a barát –, mint az átlátszó kristály.

– Látom – mondta erre a Mester – hogy sötét démon barlangjában lakol.

*

Vej a hadsereg tisztje volt, és Hszüan-sa Mestert teára hívta meg.

A tiszt azt kérdezte:

– Hol van a bejárat az igazság ösvényéhez?

A Mester így szólt:

– Hallod a folyó zúgását?

– Hallom.

– Ott van a bejárat.

*

Tao-vu Jüeh-san kedves tanítványa volt.

Vu-feng egyszer azt mondta:

– Hiszen te ismerted Jüeh-san mestert.

– Nem – szólt Tao-vu –, nem ismertem.

– Hogyan?

Tao-vu intett.

– Nem ismertem.

*

A barát azt kérdezte C'ao-santól:

– Hogyan nyilatkozhat meg a csendben a kifejezhetetlen?

– Erről nem akarok itt nyilatkozni.

– És hol akarsz róla nyilatkozni?

– A múlt éjszaka három krajcárom az ágy alá gurult.

*

Sou-sanhoz a barát így szólt:

– Kérlek, játssz valamit a húrtales hárján.

A Mester néhány percig mozdulatlanul ült, aztán azt kérdezte:

– Hallod?

– Nem hallom.

Mire a Mester:

– Miért nem szóltál, hogy hangosabban játsszak?

*

Pao-fut megkérdezték:

– Aki a nem-teremtett világba vezető utat ismerni akarja, annak ismernie kell az út kezdetét. Hol van ez, mondd meg, uram.

Pao-fu mozdulatlan csendben ült, aztán szolgájától azt kérdezte:

– Mit kérdezett ez a barát?

Mikor a barát a kérdést megismételte, rárivallt:

– Nem vagyok süket!

*

Valaki Lao-sant megkérdezte:

– Hol van ennek a Háromszoros Világnak az ura?

A Mester ezt válaszolta:

– Tudod, hogyan kell rizst enni?

*

A tanítvány megkérdezte Taj-szujt:

– Mi az én énem?

Taj-szuj ezt felelte:

– Ez az én énem.

- Hogyan lehet, hogy az én énem a te éned?
- Úgy, hogy a te éned.

*

Szan-seng és Jang-san találkoztak. Jang-san azt kérdezte:

- Mi a neved?

Szan-seng azt felelte:

- Jang-san.

- Nem! Jang-san az én nevem!

- Jó. Akkor legyen az én nevem Szan-seng.

Mire mindketten hahotában törtek ki.

*

- Ti, az igazság követői, akik a zen hiteles megértését kívánjátok elérni, ne hagyjátok magatokat mástól megtéveszteni. Ha belső vagy külső akadállyal találkoztok, emelkedjete fölője. Ha Buddhával találkoztok, üssétek agyon. Ha egy szenttel, vagy a nagy őssel, vagy ősapátokkal találkoztok, habozás nélkül üssétek agyon, ez a megszabadulás egyetlen útja. Ne engedjétek, hogy bármiféle külső dolog megzavarjon. Lépjetek át rajta, és legyetek szabadok. Ahogy az egész országban az igazságnak e követőit elnézem, egyetlenegy se látok, aki a külső dolgoktól megszabadult, és független. Ha találkozom velük, visszakergetem őket oda, ahonnan jöttek. Bízna karjuk erejében? Földhöz vágom őket. Bízna ékesszólásukban?

Megnémítom őket. Bízna szemük élességében?
Megvakítom őket.

Milyen messze vannak attól, aminek magukat mutogatják, messze attól, hogy egyedül megálljanak, szabadok és egyetlenek legyenek. A régi mesterek unalmas csselfogásainak kivétel nélkül mind foglyul estek. Nem tudok adni nektek semmit, kivéve, hogy meg tudlak szabadítani betegséseitekből, és felmenteni kötelékeitek alól.

Igazság követői, mutassátok meg, hogy minden külső dologtól függetlenek vagytok. A munka végrehajtásában veletek kívánok lenni. A legutóbbi öt, vagy tíz év alatt hiába vártam olyan emberre, aki ezt megtette. Ilyen ember még ma sincs. Ezek itt mind kísértetek, erdők és bambusznádasok ormótlan gnómjai, a vadonok lidércei. Eszeveszettek, akik a trágyadombokból táplálkoznak. Ó, ti vakondszeműek, miért pusztítottátok el az áhítat minden szent adományát? Azt hiszitek megérdemlitek a barát nevét, ha nem csináltok mást, mint félreértések körül játszadotok? Azt mondom nektek, nem Buddha, nem szent tanítás, nem fegyelem, nem tanúskodás! Mit kerestek a szomszéd házában? Vakondszeműek, nyakatokra más fejet kellene tenni. Mi az, ami a tiétekből hiányzik? Igazság követői, amit eddig a pillanatig csináltatok, nem más, mint amit Buddha és a pátriárkák csináltak. Nem hisztek nekem. Mindig csak kifelé néztek. Ne hibázzatok! Kint nincs valóság, kint nincs egyáltalán

semmi, amire kezeteket rátehetnétek. Megrekedtek annak szó szerinti értelmezésében, amit nektek mondok, de ennél jobb lenne, ha éhségteket megfégeznének, és elég lenne, ha emellett ki is tudnátok tartani.

(Lin-csi)

*

A Mester nem ragaszkodott a szegénységhez. Amikor a barát azt kérdezte, hogy iskolájának mi a lényege, azt felelte:

– Bőröm száraz, csontjaim kilátszanak.

*

– Mi a zen?

A Mester szólt:

– Olajat forralni lángoló tűzön.

*

Pang-jün azt kérdezte:

– Micsoda ember lehet az, aki senkivel se vállal közösséget?

Ma-cu ezt válaszolta:

– Megmondom, ha a nagy Nyugati Folyót egy kortyra lenyeled.

*

A Mestert megkérdezték:

– Hová ment Nan-csüan halála után?

– Amikor Sih-t'ou növendék szerzetes volt, látta a hatodik pátriárkát.

A barát szólt:

– Nem a növendék szerzetes felől érdeklődtem. Szeretném tudni, hogy Nan-csüan a halála után hová ment?

– A két dolog – szólt a Mester – ugyanaz.

*

Pa-Csiao mondta:

– Ha van botod, adok még egyet, ha nincs, azt is elveszem.

*

A Mestert megkérdezték:

– Milyen állapotba lép az, aki minden Buddhán és pátriárkán túljutott?

A Mester botját feltartotta, és így szólt:

– Ezt én botnak nevezem, te minek monddod?

A barát nem válaszolt.

A Mester csak tartja a botot.

– Milyen állapotba lép az, aki minden Buddhán és pátriárkán túljutott? Ugyebár a kérdésed ez volt?

*

Vej-san mondta:

– Mielőtt az ember a zent megtanulja, a hegy számára hegy, a víz számára víz. Mikor jó mester vezetésével a zen igazságába pillant, a hegy számára nem hegy, a víz számára nem víz. Mikor a

zent megtanulta, a hegy számára ismét hegy, a víz számára ismét víz.

*

Óvakodom attól, hogy az igazságot mással keresssem, mert így mind távolabb kerül tőlem.

Egymagam s egyedül megyek, de mindenütt találkozom vele, amerre csak fordulok.

Az pedig nem más, mint én, magam.

És mégsem én vagyok az.

Aki ezt megérti, szemtől szembe kerül azzal, ami azonos.

(Tung-san)

*

A Mestert megkérdezték:

– Ki volt Buddha?

– Tele vödör víz, amely fenekét áttöri.

*

– Milyen világos itt minden! Semmit se látni! Senkit, még Buddhát sem. Világpusztulások, mint amennyi homokszem a Gangeszben, mint az óceán buborékai. Az őskor bölcsei és tudása, mint a villámfény.

(Jang-cs'i)

*

A barát azt kérdezte Csao-csoutól:

– Mi történik azzal, aki semmit se hoz magával?

A Mester rákiáltott:

– Dobjad le rögtön!

– Hogyan dobjam le, ha nincs nálam semmi?

A Mester vállat vont.

– Jó – szolt –, akkor cipeld tovább!

*

Az ösvényhez több bejárat van, de röviden szólva csak kettő. Az egyik az értelem bejárata, a másik a vezetés* bejárata. Az értelem bejáratán a szellem megvalósulását kell érteni az írott tanítás segítségével. Az ember így hűségessé válik valódi természetéhez, amely minden emberben ugyanaz. Az értelem, amely maga sohasem ölt alakot, képes a külső tárgyakat és a téves gondolatokat megsemmisíteni. Ha valaki a téveset kiküszöböli, az igazat megszilárdítja, és ebben az egyensúlyban a gondolat egyszerűségét eléri, észre fogja venni, hogy nincs én, és nincs más; hogy a nagy tömeg és a ritka érték ugyanaz az esszencia. Aki ebben a magatartásban megszilárdul, sohasem inog meg. Nem hagyatkozik többé az írássok tanításaira, mert magával a valósággal hallgatólag belső egységben áll; az iskolás disputa többé nem lételeme, mivel derűs, és a teátrális ügybuzgalmat kerüli. Ez az értelem bejárata.

*Életvezetés, magatartás, életgyakorlat. (A szerkesztő.)

A vezetés bejáratában négy aktus van, amely az összes többit felöleli. Mi ez a négy? Hogyan számolom fel a gyűlöletet. Hogyan engedelmességekem sorsomnak. Hogyan nem ragaszkodom semmihez. Hogyan tudok összhangban lenni a világrénddel.

Mit kell érteni azalatt, hogy a gyűlöletet felszámolom? Aki az ösvény gyakorlatát követi, ha másféle adottságokkal küzdelembe kerül, gondolja ezt: Megszámlálhatatlan elmúlt korszakokban a létezők sokaságán vándoroltam át, és ha az élet jelentéktelen részleteivel törődöm, ahelyett, hogy a lényeggel foglalkoznék, határtalan alkalmat adok a gyűlöletre, a rosszakaratra, a helytelen tetre. Ha életemben bűntényt nem is követek el, a múltban elkövetett rossz tettek mértéke csak növekedni fog. Sem Isten, sem ember nem tudja megmondani, hogy ennek a következménye mi lesz. Önszántamból és türelemmel alávetem magam mindannak a rossznak, ami ér, és nem fogok se panaszkodni, se jajgatni.

Sorsomhoz való engedelmességen ezt kell érteni: Az az én, amely a karmikus helyzetek játéka következtében keletkezhetett volna, semmiféle lényben nincs. Gyönyör és fájdalom tehát csak a korábbi életeimben felgyűlt halmazt éri. Ha ajándékuul tiszteletet, szerencsét, vagy bármi egyebet kaptam, ez a korábbi tetteim eredménye, amint egész jelen életem. Ha a sors erői kimerülnek, ennek következménye, hogy eltűnők. Miért kellene

emiatt örülni? Bármilyen jelen van, vagy nincs jelen az életemben, úgy kell fogadni, ahogy azt a karmaim elém hozza. A szellem nem ismer se növekedést se fogyást. A boldogság meg sem érinti azt, aki ösvényével néma összhangban áll.

A valamihez való ragaszkodás azt jelenti: a világi embert zűrzavarában egyik vagy másik dolog megérinti, s ezt ragaszkodásnak hívják. Az, akinek szeme megnyílt, tudja az igazságot, és nem olyan, mint a beavatatlan. Szelleme, amelyet nem teremtettek, szelíden ott lakik, ahol ok és okozat törvényei érvénytelenek. Minden dolog lényege az üresség, és nincs itt semmi, ami sóvárgásra méltó, és amihez ragaszkodni érdemes. Az érdem világosságát a nem-érdem sötétsége követi. Ezért mondja a szútra, hogy ahol ragaszkodás van, ott szenvedés van, de ha a ragaszkodás megszűnik, megszabadultál.

A világrénddel való összhangot úgy kell érteni, hogy az értelem esszenciája tiszta, ezt hívják világréndnek, s ez az értelem annak az ürességnek a lényege, amely a világban láthatóvá lett ... s ebben nincsen sem én, sem más. A szútra azt mondja: a világrénd nem számol az élőlényel, mert olyasmit, hogy élőlény, nem ismer.

*

Szeng-c'anhhoz valaki így szólt:

– Kérlek, mutasd meg az utat a megszabaduláshoz.

- Ki kötözött meg? – kérdezte a Mester.
- Senki.
- Akkor mitől akarsz megszabadulni?

*

Ha Buddhát keresed, saját lényedbe kell nézned, mert az a lény Buddha maga. Ha saját lényedbe nem nézel, mit használ a Buddhára való gondolás, a szútrák recitálása és a parancsok megtartása? A Buddhára való gondolás csupán érdem. A szútrák értelmeket érlelik. Ha a szabályokat megtartod, az égben fogsz újraszületni. Ha a könnyörületességet gyakorolod, szüntelen jutalomban fogsz részesülni. De Buddha elérése mindentől még távol van. Ha éned nem elég világos, keress mestert, és a megértésben hatolj az élet és a halál gyökeréig.

(Bodhidharma)

*

Csao-csou tanítványától azt kérdezte:

- Reggeliztél már?
- Reggeliztem – volt a válasz.
- Akkor mosd el az edényed.

*

Égen és földön nincs annyi hely,
ahová egy kis pálcát be tudnék szúrni.

Megnyugodtam, mert minden üres,
a világ, és én is az vagyok.
Éljen a kard Jüan katonáinak kezében,
amikor a hosszú pallos lesújt,
és a csillanásban szellő támad.

(Cu-Jüan)

*

Nan-cs'üant megkérdezték, hogy ki volt Buddha?

Válasza:

– Ki nem volt Buddha?

Más alkalommal:

– Nem ismertem őt.

*

A Mester beteg volt, és tanítványai eljöttek, hogy meglátogassák.

– Hogy érzed magad?

– Naparcú Buddha, holdarcú Buddha.

*

Hsziang-lint megkérdezték, hogy Bodhidharma miért jött Indiából Kínába?

– A sok ülésbe – szolt a Mester – az ember egészen belefárad.

*

A sok tanulás olyan, mint amikor a szegény ember

éjjel és nappal egyfolytában pénzt számol, amely-
hez semmi köze, s amelyből egy fillér sem az övé.
(Huj-k'o)

*

Semmi sem fejthető meg, és semmi sem megfejt-
hetetlen abban a valóságban, amely nem egyéb,
mint a dolgok, úgy, ahogy vannak.
(Huj-k'o)

*

A Mester az észzt meghaladó tudásról szokott be-
szélni, és a barátot erre tanította.

– Ezt az észzt meghaladó tudást létezőnek, vagy
nem-létezőnek kell tekinteni?

– Az észzt meghaladó tudás sem a létező, sem a
nem-létező fogalmával nem írható le.

– Miért?

– Ha valaki azt mondja, hogy létező, a szót nem
abban az értelmében használja, ahogy általában
használják. Éppen ezért az észzt meghaladó tudás
sem létezőnek, sem nem-létezőnek nem tekinthető.

– Miféle dolognak neveznéd tehát?

– A dolog szó itt alkalmazhatatlan.

– Ha így van, miféle szó alkalmazható?

– Nincs elnevezés. Ezért észzt meghaladó tudás.

*

Huaj-haj mester tanítványainak mindig azt mondogatta:

– A zent nem értem, és nem tudok erről nektek semmit sem tanítani. Ezért nem szükséges, hogy itt oly sok időt eltöltsetek. Legjobb, ha a dolgot önmagatokkal intézitek el.

A tanítványok azonban egyre növekvő számban csődültek hozzá. Nem volt segítség, a kérdésekre válaszolni kellett.

Egy napon néhány tudós barát érkezett, és azt kérdezte:

– Kérdést szeretnék intézni hozzád, és kérlek, világosíts fel!

– A hold világít a mélységek felett – válaszolta a Mester –, szedjétek fel, amit tudtok.

– Ki volt Buddha?

– Forduljatok arccal a mélység felé. Ki lehet az más, mint Buddha?

A tudósok tanácstalanok voltak. Egy idő múlva újra azt kérdezték:

– Mi a te tanításod, amellyel az embereket megtéríted?

– Sohasem volt semmiféle tanításom, és senkit sem térítettem meg. Ez minden zenmester módszere.

A Mester most azt kérdezte:

– Tudós uraim, ti mit tanítotok, amivel az embereket megtérítitek?

– A gyémántnál keményebb szútráról beszélünk.

– Hányszor beszéltek felőle?

– Több mint hússzor.

– Ki tanította ezt a szútrát?

A tudós barát felkiáltott:

– Mester! Remélem tréfálsz. Jól tudod, hogy Buddha tanította.

– Ha azt mondod, hogy Buddha valamit tanított, rágalmazod őt, és tanítását nem értetted meg. Ha azt mondod, hogy a szútra nem Buddha tanítása, rágalmazod a szútrát. Tudós uraim, segítsenek ebben a kétségemben.

A tudósok nem feleltek.

Egy idő múlva a Mester azt kérdezte:

– A szútrára vonatkozólag csak annyit, hogy aki hangomon, vagy alakomon át ért meg, rossz úton jár, és Tathágatát sohasem fogja érteni. Mondjátok meg, ki volt az a Tathágata?

– Ez a pont az, ahol eltévedtünk.

– Ha nincs olyasmi, hogy megvilágosodás, olyasmi sincs, hogy eltévedés.

– Mondj erről valamit, Mester!

– Tiszteletreméltó uraim, ti több mint hússzor beszéltek a szútráról, és nem tudjátok mi a Tathágata?

A tudósok ismét a Mester szavát kérték.

– A Tathágata (tatháta) annyit jelent, mint azonos. Minden dologgal azonos. Hogyan felejtétek el?

– Tudjuk, hogy ez minden dologgal való azonoságot jelent.

- Igen, ez azonban még nem az utolsó szó.
- Hogyhogy? Miről beszél még a szútra?
- Ti is azonosak vagytok?
- Azok vagyunk.
- A fa és a kő is azonos?
- Azonos.
- A ti azonosságotok a fával és a kővel azonos?
- A dolog nem kettő.
- Ha így van, mi a különbség a fa, a kő és köztetek?

*

– Ha a gondolat megmozdul, a dolgok megso-
kasodnak. Ha a gondolat nem mozdul, a sokaság
eltűnik. Mit szóltok hozzá?

Az egyik barát így szólt:

– Mi történik akkor, ha a gondolat se nem
mozdul, se nem nem-mozdul?

A Mester így szólt:

– A kérdést köszönöm.

*

A barát útbaigazításért Huj-neng mesterhez for-
dult. A Mester így szólt:

– Mutasd meg születésed előtti, eredeti arcodat.

*

Huj-neng azt kérdezte Huaj-jangtól:

– Miért jöttél?

Mire a másik:

– Mit jelent az, hogy jönni?

*

Cs'enhez új tanítvány érkezett. A Mester azt kérdezte:

– Honnan jössz?

– Jang-santól – volt a válasz.

– Hazudsz.

*

Paj-csang mesterével, Ma-cuval sétált. A folyóparti bambusznádasból vadludak szálltak fel.

Ma-cu azt kérdezte:

– Mik ezek?

– Vadludak, uram.

– Honnan repülnek?

– Elszállnak innen.

Ma-cu erre megfogta Paj-csang orrát, és megszorította. Paj-csang jajgatni kezdett.

– Ilyet mondani, hogy elszállnak – szólt a Mester –, holott valamennyi kezdettől fogva itt volt.

*

A zen a jellem dolga, nem az észé.

(Hsziang-jen)

*

Kao-funghoz barát jött, és utasításait kérte. A Mester azt kérdezte:

– Ki az, aki számodra ezt az élettelen hullát hordozza?

A barát nem tudott felelni. Megfordult, elment és lefeküdt aludni. Éjszaka egyszerre csak felébredt arra, hogy valaki azt mondja: Az Egyhez minden visszatér. Most már tudott válaszolni.

*

Csao-csoutól azt kérdezték, mi volt az első szó.

A Mester köhögni kezdett.

– Ez az? – kérdezte a barát.

– Ne csodálkozz, felelt a Mester, öreg vagyok már, és szabad köhögöm.

*

Egy barát Pa-csiao megkérte, hogy mutassa meg neki eredeti arcát, amelyet semmiféle szándék még nem torzított el.

Pa-csiao a székben hátradőlt, mozdulatlan maradt, és hallgatott.

*

Ven-hszit egy barát megkérdezte:

– Mi az én?

A Mester mozdulatlan és szótlan maradt. A barát újra megkérdezte.

A Mester így válaszolt:

– Ha az ég borult, a hold nem tud világítani.

*

Ling-jünt megkérdezték: Milyenek voltak a dolgok Buddhának a világon való megjelenése előtt.

– Milyenek voltak a dolgok – válaszolt a Mester – Buddhának a világon való megjelenése után?

*

Lung-tan, a tanítvány hosszú ideig szolgált Tao-vu mesternél, és egyszer csak megszólalt:

– Amióta eljöttem hozzád, még egyetlenegy-szer sem tanítottál szellemi dolgokra.

– Amióta eljöttél hozzám, állandóan szellemi dolgokra tanítalak.

– Hogyan?

– Ha egy csésze teát kértem, nem fogadtam el? Ha ételt hoztál, nem ettem meg? Ha köszöntél, nem fogadtam? Mikor mulasztottam el, hogy utasításokat adjak?

*

Dzsoszu mester a kolostor udvarát söpörte éppen, amikor Liu államminiszter a templomot jött meglátogatni. Mikor a Mestert látta, így szólt a gondnoknak:

– Hogyan lehet, hogy a bölcs ember söpri a port?

– Kívülről száll be – válaszolta a Mester.

*

Tavalyi szegénységem nem volt igazi szegénység. Idei szegénységem valódi szegénység. Tavaly olyan szobában laktam, mint a furdancs lyuka. Az idén már a furdancs is elveszett.

*

Hányszor eszembe jutottatok, ti, régi mesterek, akinek lakása a fák árnyéka volt.

*

Üresség. Ez valódi énem, és ez igazi házam.

*

Mou-csong azt kérdezte Seng-csengtől:

– Foglalkoztál a Vidnyáptimátratóval?

– Nem sokat. Fiatalkoromban olvastam.

Mou-csong egy süteményt kétfelé vágott, és szólt:

– Mit mondasz erre?

Cseng nem felelt.

Csong kérdi:

– Úgy hívják, hogy sütemény, vagy nem?

Cseng felel:

– Nincs más út. Süteménynek kell hívni.

Csong erre az újonc barátot kérdezi meg:

– Hogy hívod ezt?

– Süteménynek.

Mire Csong:

– Akkor te is foglalkozhatsz a Vidnyáptimátratóval.

*

– Barátaim, a régi mesterek útja az volt, hogy egymáson segítettek. Az én módszerem, hogy ezt belétek helyezzem, és benneteket a haláltól megmentselek. Ha használni kívánjátok azt, ami bennetek van, használjátok, és ne inogjatok. Mi azoknak a tanulóknak a baja, akik a megvalósulást manapság nem tudják elérni? A baj oka az, hogy nincs önbizalmuk. És mert önmagukban nem hisznek eléggé, azokban az őket körülvevő helyzetekben tévelyegnek, amelyekben éppen önmagukra kellene találniuk. Szolgákká válnak, és tárgyi helyzetek felé fordulnak, szabadságukat elvesztik, és nem válhatnak önmaguk mestereivé. Ha megszűntök a külső dolgok után rohanni, olyanok lesztek, mint a régi mesterek. Kívánjátok tudni, hogy a régi mesterek milyenek voltak? Nem voltak mások, mint amilyenek ti vagytok, amikor gondolataimat hallgatjátok. Akinek hite inog, annak tevékenysége külső tárgyakra irányul. S amit e tevékenységgel elértek, merő színpad, ami a régi mesterektől távol van. Ne kövessetek el hibát, barátaim. Ha a dolgot elvétitek, világévekig fogtok tévelyegni. Ha az élvezeteket keresitek és azokhoz tapadtok: számár, vagy ténél fogtok újraszületni.

(Lin-csi)

*

A Mester szavajárása volt: Nagyszerű!
Mikor haldoklott, felkiáltott:

– Itt a vég! A halál eljött és magával visz.

A rendfőnök azt kérdezte:

– Mester, amikor a kormányzó egyszer elfogott, és a vízbe mártottak, te nyugodt voltál és szelíd. Mi baj van most veled?

A Mester fejét fölemelte, és így szólt:

– Mondd meg nekem, mikor volt igazam, akkor, vagy most?

*

Csao-csou megjegyezte:

– Az út szemed előtt van, de nehezen látható.

A barát azt kérdezte:

– Milyen alakban van, hogy meglássam?

– A folyó déli partja, vagy az északi partja, ahogy tetszik.

– Meg tudod magyarázni pontosabban.

– Mit mondtam az imént?

*

A Mester azt mondta:

– Ha azt mondjátok, hogy az egész tiszta, nem helyes. Az út néha félhomályban van. Hol vagy?

A barát válaszolt:

– Egyik oldalon se vagyok.

– Ha igaz, akkor középen vagy.

– A középen? Ennek értelme, hogy mindkét oldalon.

– Úgy látszik, megbízol bennem. Ezt a magatartást vetted fel. A harmadik magatartáson még

nem estél át. Ha azt mondod, hogy túlmentél rajta, még benne se vagy. Mit szólsz ehhez?

– A harmadik magatartást használni tudom.

Mire a Mester:

– Miért nem mondtad mindjárt?

*

Valaki kérdést tett fel Csao-csounak:

– Mit gondolt pátriárkánk, amikor Nyugatról Kínába jött?

A Mester válaszolt:

– A ciprusfa az udvarban nő.

– Kísérelj meg a dolgot tárgyi tényekkel bemutatni.

– Nem teszem.

– Mit gondolt pátriárkánk, amikor Nyugatról Kínába jött?

– A ciprusfa az udvarban nő.

*

A Mester szólt:

– Nagyobbára rendben vagytok, de közöségi hibát követtetek el.

A barát azt kérdezte, hogy mi ez a hiba?

A Mester:

– Túl sok bennetek a zen.

A barátok tiltakoztak:

– Hogyan? Ha valaki a zent tanulja, nem gondolod, hogy a legtermészetesebb, hogy erről beszélget? Miért nem tetszik ez neked?

– Ha csak hétköznapi beszélgetés, semmi egyéb – válaszolt a Mester –, akkor a helyzet valamivel jobb.

A barátok újra kérdezték:

– Mi kifogásod van az ellen, hogy a zenről beszélgessünk?

– Az ember gyomrára megy – felelt a Mester.

*

Teát inni, rizst enni.

Ahogy esik, úgy puffan.

Nézni a folyóra, lefelé, nézni fel a hegyre.

Nyugodt vagyok és elégedett.

(Nan cs'üan)